

Pieter van Wissing (red.), *Stooschriften. Pers en politiek tussen 1780 en 1800*. Nijmegen, Vantilt 2008. ISBN 97 90 77503 85 0 368 p.

·> ANNEMIEKE KOUWENBERG

De bundel *Stooschriften*, over de rol van tijdschriften en kranten als opiniemakers in de politieke ontwikkelingen tussen 1780 en 1800, is uitgegeven in samenwerking met de Stichting Jacob Campo Weyerman. Die stichting ijvert voor een herwaardering van de achttiende eeuw: het saaie imago van de periode is aan herziening toe. De bundel moet daarin verandering brengen door aandacht te besteden aan de turbulente politieke ontwikkelingen en de fanatieke strijd op schrift die daarbij hoorde.

Uit de artikelen blijkt dat het inzetten van periodieken om de politieke opinie te beïnvloeden een succes was. De strijd in tijdschriften speelde in de strijd tussen patriotten en orangisten over wie de macht in Nederland in handen moest hebben (namelijk een democratisch bestuur versus voortzetting van het stadhouderlijk bewind) een belangrijke rol. Dat sommige van die tijdschriften slechts kort bestonden is daarbij veel minder van belang.

De politieke gebeurtenissen in de aanloop naar de revolutie van 1787 brachten de ontwikkelingen rond tijdschriften in een stroomversnelling. In die periode zagen met name patriotten hun kans schoon om door middel van de pers hun politieke idealen uit te dragen. De nieuwe samenleving die zij voor ogen hadden was verlicht en democratisch. Orangisten, die de politieke touwtjes in handen hadden, zagen minder noodzaak om de pers in te zetten voor politieke doeleinden. Dat leverde ze een bijna niet in te halen achterstand op publicitair gebied op. Terwijl in patriotse tijdschriften de verlichte idealen van een democratische samenleving werd verwoord, werd in orangistische bladen juist behoud van de (politieke) status quo gepropageerd.

De artikelen in *Stooschriften* worden ingekaderd door het voorwoord van Pieter van Wissing, die bovendien de intenties van de redactie kenbaar maakt: aandacht voor het publieke debat in het laatste kwart van de achttiende eeuw en een rehabilitatie van de 'pruikentijd'. Het saaie imago van de achttiende eeuw kan nog wel wat verbetering gebruiken.

De bundel bevat zestien artikelen die grofweg in drie categorieën in

te delen zijn. In de eerste categorie hebben de artikelen betrekking op de tijdschriften zelf, en op de redacteuren die daarbij betrokken waren. Een goed voorbeeld vormt het artikel van Ton Jongenelen over Rijklof Michael van Goens. Jongenelen beschrijft helder hoe Van Goens zich voordeed als verdediger van de stadhouder, terwijl hij eigenlijk vooral zijn eigen hachje wilde redden. En passant veegt Jongenelen nog de vloer aan met de historici die de Ouderwetse Nederlandse patriot eerder in handen hebben gehad: dat zij de notoire opschepper Van Goens op zijn woord geloven is wel heel erg naïef. Het belang van zorgvuldig lezen wordt ook geïllustreerd in het artikel van Gert-Jan Johannes, waarin hij in gaat op het tijdschrift *De vriend van 't vaderland*. De geschiedenis van het tijdschrift blijkt bij goed lezen net even anders dan tot nu toe steeds verondersteld is.

De tweede categorie wordt gevormd door artikelen die betrekking hebben op de politieke rol die tijdschriften speelden in de strijd tussen patriotten en orangisten. In veel van de artikelen wordt uitgebreid ingegaan op het verloop van de strijd op schrift. Orangisten voerden feitelijk vanaf het begin een achterhoedege-

vecht: de patriotten waren veel eerder en fanatieker aan de slag gegaan met het tijdschrift. De politieke betekenis van periodieken drong tot de orangisten pas veel later door. Ook binnen de twee politieke kampen werden tijdschriften ingezet. De orangistische achterstand wordt pas echt duidelijk uit het artikel van Pieter van Wissing over *De post naar den Neder-Rhijn*, een blad dat verscheen als antwoord op het patriotse *De post van den Neder-Rhijn*. Hoewel het blad aansloeg bij een breed publiek, kon het op het niveau van de politieke strijd geen rol van betekenis spelen. Van Wissing verwoordt de achterstand van de orangisten scherp: 'Het was eerder zo, dat het Oranjekamp het gevaar van deze 'nieuwe' media [de tijdschriften dus, AK] voor hun positie aanvankelijk onderschatte, terwijl zij anderzijds de voordelen van het gebruik van het weekblad als politiek vehikel voor het eigen kamp niet meteen inzag.' (p. 57)

Tenslotte zijn er artikelen die betrekking hebben op tijdschriften die zich bezighielden met de inrichting van een nieuw (in de meeste gevallen patriots) Nederland. Dat geldt bijvoorbeeld voor het zeer leesbare artikel van Simon Vuyk over *De Republikein*. In dat blad besprak redacteur Jan Konijnenberg

een aantal prangende politiek-maatschappelijke kwesties, bijvoorbeeld over volkssoevereiniteit, zorg voor de armen en over democratie in het algemeen. De zaken die Konijnenberg in zijn blad aankaartte, waren dezelfde waar de patriotten in de Bataafse Republiek mee te kampen hadden: hoe moest de nieuwe samenleving ingericht worden? Vuyk laat duidelijk zien hoe Konijnenberg zijn politieke overtuigingen aan een breder publiek uitlegde.

Hoewel de meeste artikelen betrekking hebben op de noordelijke Nederlanden, worden in twee artikelen ook de ontwikkelingen in de zuidelijke Nederlanden besproken. In het artikel van Baartmans blijkt het overigens een Noord-Nederlander te zijn geweest, die het genre van het spectatoriale tijdschrift in Vlaanderen introduceerde. Dat er in Vlaanderen ook eigen tijdschriften bestonden die burgers politiek en cultureel bewustzijn bijbrachten, blijkt uit het artikel van Geert van den Bossche.

Stookschriften biedt op een aantal punten interessante vernieuwing. De oriëntatie op politieke bladen die in de bundel wordt gekozen, wijkt af van de gangbare focus op culturele bladen. Het negeren van de een-jaargrens – door Johannes (in zijn studie *De barometer van de smaak*) opgesteld om tijdschriften te kunnen onderscheiden van eendagsvliegen – laat veel interessante bladen zien, die anders buiten beschouwing zouden zijn gebleven. Maar de bundel bewijst zijn waarde vooral doordat ook de fanatieke toon zichtbaar wordt waarop de bladen hun gelijk probeerden te halen. Juist dat laat zien dat de achttiende eeuw verre van saai was.

→ ANNEMIEKE KOUWENBERG is promovendus bij de afdeling Nederlandse Taal en Cultuur aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Zij schrijft een proefschrift over Duitslandbeeld en Duitse ideeën in Nederlandse genootschappen 1750-1840.